

مقاله پژوهشی: طراحی الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران

یعقوب زهدی نسب^۱، محمدرضا کمالی^۲، وحید ریاضی^۳، سعید صادقی گوغری^۴

دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۵/۰۸

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۰۷/۱۲

چکیده

سیاست دفاعی کشورها، به عنوان یکی از ارکان اصلی امنیت ملی، مستلزم ارزیابی دقیق، مداوم و متناسب با شاخص‌های علمی و تخصصی است. در این بین، ارزیابی علمی تحقق و پیاده‌سازی سیاست‌های دفاعی، نقش مهمی در الگوی ارزیابی همه‌جانبه سیاست دفاعی، برای بازبینی و تطبیق این سیاست‌ها با الزامات و اقتضائات پویا و سیال امنیت ملی دارد. هدف از این تحقیق، ارائه الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. روش پژوهش حاضر، ترکیبی از روش‌های موردی-زمینه‌ای، همبستگی-همخوانی و توصیفی می‌باشد. در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها از ابزار مصاحبه-پرسشنامه بهره‌گیری شده و به منظور استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی ارزیابی سیاست‌های دفاعی ضمن مصاحبا با خبرگان که تعداد آنها ۱۵ نفر می‌باشد، پرسشنامه بسته جهت تأیید نظرات خبرگان و متخصصین میان نظر خواهی ۳۶ نفر (حجم نمونه) توزیع گردید. جهت تعیین پایایی ابزار کمی پژوهش از آلفای کرونباخ استفاده گردیده است. در نهایت، الگویی طراحی گردیده که دارای ۶ بعد، مشتمل بر ابعاد اصول و ارزش‌های بنیادین، ساختار و سازمان، سرمایه انسانی، عملیاتی، محیطی و تبلیغی و اطلاع رسانی و ۱۱ مؤلفه، مشتمل بر مؤلفه‌های ارزش‌های اسلامی و انقلابی، اصول کلی، ساختاری، سازماندهی، رفتاری، عملکردی، اجرایی، رزمی و دفاعی، محیط داخلی، محیط خارجی و تبلیغات و اطلاع رسانی بوده و دارای ۸۷ شاخص اصلی، می‌باشد.

واژگان کلیدی: الگو، طراحی الگو، سیاست، ارزیابی، دفاع

^۱ - استاد دانشگاه عالی دفاع ملی

^۲ - استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

^۳ - استادیار دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش جمهور اسلامی ایران

^۴ دکترای مدیریت راهبردی نظامی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول) sobhansadeghi1352@gmail.com

مقدمه

یکی از ابعاد مقوم و اثرگذار در دفاع از کشور، تدوین سیاست‌های دفاعی، مبتنی بر ضرورت‌ها و نیازهای کشور است و بر همین اساس فلسفه وجودی سیاست دفاعی، هدایت تفکر راهبردی و انسجام‌بخشی به اقدامات برای تأمین امنیت و بقای ملی می‌باشد. بعد از جنگ اول خلیج فارس در سال ۱۹۹۱ میلادی، علایق ژئوپلیتیکی بازیگران منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای (آمریکا) در منطقه افزایش یافت و قراردادهای امنیتی دوجانبه آمریکا با کشورهای عربی حاشیه جنوبی خلیج فارس این حضور را تقویت کرد. با حمله آمریکا به عراق در سال ۲۰۰۳ میلادی در چارچوب الگوی امنیت سلطه‌گری، تأثیرگذاری و اشنگتن بر معادلات امنیتی خلیج فارس، بسیار افزایش یافت و آمریکا را به عنوان یکی از تهدیدات اصلی ایران در امنیت منطقه معرفی نمود. نقش تهدید حضور آمریکا و متحدانش در منطقه، منجر به شکل‌گیری و جهت‌گیری اساسی در اسناد بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران، مبنی بر بکارگیری الگوهای مناسب سیاست دفاعی گردید.

واقعیت آن است که سیاست دفاعی می‌تواند شرایط و وضعیت دفاعی کشورها را تعریف نماید. سیاست دفاعی بر مبنای اصول خود، تلاش می‌نماید امنیت کشور را تأمین نموده یا افزایش دهد. چنین اهمیتی، ضرورت حیاتی ارزیابی تحقق مطلوب سیاست دفاعی در حوزه نظامی را یادآوری می‌نماید. بی‌شک آنچه موجب اطمینان از تحقق اثربخش و کارآمد سیاست‌های دفاعی ج.ا.ا در حوزه نظامی خواهد گردید، پایش و ارزیابی مستمر و مبتنی بر تفکر بومی است که در حال حاضر به دلیل، اختصار و قلت آثار علمی در حوزه‌های متعدد ارزیابی سیاست دفاعی در سطح کشور، تحقیقات بیشتری را می‌طلبد.

ابهامات موجود در کنار کمبود آثار تحلیلی - تحقیقی در این زمینه، موجب شده مطالعات مرتبط با ارزیابی تحقق سیاست دفاعی در کشور توسعه نیافته و مفاهیم و ابزارهای آن در هاله‌ای از ابهام باقی بماند. بر همین اساس، تحقق سیاست‌های تدوین شده در عرصه دفاع که به طور مستقیم با موجودیت نظام گره خورده و در ارتباط مستقیم می‌باشد، مورد ارزیابی علمی قرار نگرفته و امکان تشخیص موفقیت و کارآمدی تحقق سیاست‌ها از سیاست‌گذاران سلب می‌گردد. لذا، به صورت دقیق مشخص نیست که کدام یک از سیاست‌های دفاعی تدوین شده، همچنان از اعتبار لازم برخوردار بوده و کدام یک نیازمند اصلاح می‌باشد. همچنین این نکته در هاله‌ای از ابهام قرار دارد

که با توجه به تغییر شرایط و با چه شاخص‌هایی در سطوح مختلف، تحقق سیاست‌های دفاعی را باید سنجید؟ بی‌تردید، به‌کارگیری الگوی ارزشیابی تحقق سیاست‌های دفاعی منجر به بهبود سیاست‌های در حال اجرا و تجدیدنظر در سیاست‌های ناموفق گردیده و از این رهگذر، اهداف کلان سیاست‌گذاری دفاعی ج.ا.ا. بیش از پیش تأمین می‌گردد.

بنابراین با توجه به موارد مطرح‌شده و با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر درصدد پاسخ به این سؤال کلیدی است که "الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی ج.ا.ا. ایران مبتنی بر ابعاد، مؤلفه‌ها و زیرمؤلفه‌های تخصصی کدام است"

مبانی نظری

پیشینه تحقیق:

- سهراب علمداری (۱۳۹۸) مقاله‌ای با عنوان "الگوی سیاست دفاعی اروپایی" را انجام داده که با تأکید بر دوران پس از جنگ سرد، به این نکته اشاره دارد که در دوره جدید، پدیده‌هایی مطرح شد که سیاست دفاعی کشورها را دست‌خوش تغییر نمود. نویسنده مدعی است با توجه به ماهیت این تحولات، الگوی اروپایی سیاست دفاعی پی‌ریزی شده است. در چنین بستری، سیاست دفاعی کشورهای اروپایی به‌خصوص فرانسه و انگلیس، محدود به دفاع مشروع از مرزها و سرزمین‌های خود نمی‌باشند؛ بلکه شامل همکاری به منظور تسهیل مشارکت دولت‌ها در ائتلاف‌های نظامی جهت انجام عملیات در خارج از اروپا برای مدیریت بحران‌ها نیز می‌شود.
- محمود عسکری (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "شاخص‌های ارزیابی سیاست دفاعی" بیان نمود که سیاست دفاعی بر مبنای اصول خود، تلاش می‌نماید امنیت کشور را تأمین نموده و یا افزایش دهد. با ارزیابی پیوسته و واقع‌بینانه است که می‌توان انتظار داشت سیاست دفاعی قادر باشد بر قدرت دفاعی افزوده و بنیه دفاعی کشور را تقویت نماید؛ و برای دست یافتن به سنجش دست آورده‌ای دفاعی شاخص‌هایی ارائه گردیده که عبارت‌اند از تناسب داشتن، سازگاری، دستیابی به اهداف.
- قاسم علیدوستی شهرکی و همکاران (۱۳۹۷) "مقاله‌ای با عنوان رابطه "دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی" را تدوین نموده‌اند. در مقاله مزبور، اشاره گردیده است، زمانی که یک کشور اقدامی فرهنگی در سطح جهانی را در قالب سیاست بین‌المللی ارزیابی کرده

و بر مبنای آن به تحلیل و نظریه پردازی مشغول گردد، در چارچوب قدرت عمل می‌کند؛ از این منظر دیپلماسی دفاعی یک عامل قدرت در حوزه سیاست بین الملل است؛ چراکه هر دو عنصر تشکیل دهنده آن، یعنی دیپلماسی و دفاع، دو عنصر ماهیت مبتنی بر قدرت هستند؛ در این حال سیاست بین الملل به طور عمده به تعامل میان دولت‌ها و نیز موقعیتی که این تعامل را در بر می‌گیرد، می‌پردازد و نظام بین الملل مجموعه‌ای است از تمامی فعالیت‌هایی که به روابط بین المللی شکل می‌دهد؛ نکته دیگری که در این روند باید مشخص شود، ذکر این واقعیت است که قدرت سیاسی به معنای قوه قهریه نیست؛ بلکه مقصود هر دو قدرت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری توأماً است.

- جهانگیر کرمی (۱۳۹۵) مقاله ای با عنوان " محیط امنیتی خاورمیانه و سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران " را تدوین نموده است. در مقاله مزبور اشاره گردیده، موفقیت طرح آمریکا (طرح خاورمیانه بزرگ)، یا ناکامی طرح آمریکا و بالأخره روند ابتکاری جدید (برقراری نظام امنیت جمعی یا رژیم امنیتی) سناریوهایی هستند که برای محیط امنیتی منطقه قابل تصور هستند. در گام نهایی تأثیر هر یک از این وضعیت‌ها در ایجاد تهدید برای امنیت ج. ا. ایران مورد بررسی قرار گرفته است. در پایان نیز این جمع‌بندی ارائه می‌گردد که محیط امنیتی منطقه برای ایران تهدیدزا می‌باشد. از این رو جمهوری اسلامی باید در راستای بازدارندگی و دفاع همه‌جانبه با افزایش سطح مشروعیت و کارآمدی نظام و تقویت انسجام ملی، استفاده از دیپلماسی دفاعی را در دستور کار خود قرار دهد.
- قیصری و همکاران (۱۳۹۵) مقاله ای با عنوان " سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران، بررسی اسناد کلان " انجام داده اند. در مقاله مزبور، جمهوری اسلامی ایران به واسطه موقعیت ژئوپولتیکی و نیز مختصات سیاسی و ایدئولوژیکی انقلاب اسلامی و نظام سیاسی آن با طیف وسیعی از تهدیدات سخت و نرم مواجه ارزیابی شده و بر همین اساس، تدوین سیاست دفاعی متناسب با وضعیت جغرافیائی و مبانی، ارزش‌ها و اهداف راهبردی و متغیرهای محیطی و فرامحیطی را الزام آور قلمداد نموده است.

نقاط اشتراک این تحقیق با پیشینه‌های یادشده عبارت‌اند از:

۱- ادبیات و چارچوب نظری تمام پیشینه‌های مذکور که هر یک به زوایای خاصی به مبحث سیاست دفاعی پرداخته است، می‌تواند به‌عنوان منبع مناسبی در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گیرد.

۲- متدولوژی‌های مورد استفاده در پژوهش‌های مذکور اعم از روش‌های تحقیق، روش‌های گردآوری داده‌ها، روش‌های نمونه‌گیری، روش‌های تجزیه و تحلیل بکار گرفته شده در پژوهش‌های مذکور تا حدودی قابل بهره‌برداری هست.

۳- لازم به ذکر است پژوهش‌های متنوع و متفاوت انجام شده از لحاظ محتوا، مستندسازی، تعاریف و مفهوم، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها کمک قابل توجهی به تحقیق خواهد کرد که جنبه دانش‌افزایی آن‌ها قابل انکار نیست.

نقاط افتراق این تحقیق با پیشینه‌های یادشده عبارت‌اند از:

مجموع بررسی‌ها درباره سوابق عنوان تحقیق نشان می‌دهد که این تحقیق با عنوان بعضی از پیشینه‌های تحقیق قرابت موضوعی دارد، لیکن محتوی، هدف و سؤال آن به روشنی تفاوت‌های آن را با موضوعات مختلف پیشینه‌ها روشن می‌کند و هیچ‌یک از پژوهش‌های مطالعه شده به دنبال الگوی ارزیابی تحقق سیاست دفاعی کشور نبوده است.

نکات مغفول مانده در تحقیقات قبلی و نوآوری این تحقیق عبارت‌اند از:

۱- اکثر مطالعات انجام شده در حوزه سیاست دفاعی و اولویت بندی شاخص‌های آن بوده و به مبحث «ارزیابی تحقق سیاست دفاعی» پرداخته نشده است.

۲- نپرداختن به الگوی ارزیابی تحقق سیاست دفاعی در سطح کلان در خصوص سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران و در برابر تهدیدات نظامی از جمله نکاتی است که در پژوهش‌های مذکور مغفول مانده است.

۳- این تحقیق از لحاظ محتوا دارای جامعیت و در عنوان و متغیرهای آن نیز نسبت به تحقیقات قبلی نوآوری وجود دارد.

– مفهوم شناسی

الگو: از نظر لغوی، مفهوم الگو در فرهنگ فارسی به نمونه و سرمشق اطلاق می‌شود. (عمید، ۱۳۷۷: ۱۹۲) الگو شکلی از واقعیات یا واقیعت مورد انتظار است. الگو به خودی خود یک ابزار تبیین نیست، اما نقش مهم و الهام بخش در تدوین نظریات ایفا می‌کند. الگو در ذات و طبیعتی که دارد نشان دهنده روابط است. (شورینی، ۱۳۷۶: ۴۷)

هومن معتقد است الگو، عبارت است از مجموعه‌ای از سازه‌ها، مفاهیم و قضایای مرتبط به هم که از طریق تشخیص روابط بین متغیرها و تبیین نظام‌مند پدیده‌ها، آن‌ها را توضیح می‌دهد. وی در جای دیگر، الگو را «بیان یک یا چند واقعیت مرتبط به هم، توسط نمادهای مختلف گفتاری، نوشتاری، ترسیمی یا فیزیکی» تعریف نموده است. (هومن، ۱۳۸۶: ۶۵)

از دیدگاه اعرابی، الگو یک ساختار نظری است که فرآیندهای فیزیکی، بیولوژیک یا اجتماعی را با مجموعه‌ای از متغیرها و ارتباطات منطقی و کیفی بین آنها، نمایش می‌دهد. هدف از ارائه الگو، تسهیل درک مفاهیم، نظریه‌ها و پدیده‌های پیچیده است. (اعرابی، ۱۳۷۸: ۸۷)

—سیاست دفاعی

به تعبیر اتر، سیاست دفاعی، طرح‌ها، برنامه‌ها و اقدام‌های دولت برای ایجاد امنیت در برابر تهدیدهای نظامی خارجی در زمان صلح و جنگ و در مقابل شورش‌های داخلی می‌باشد. (اُتر، بهار ۱۳۸۰: ۱۲) گروهی دیگر از محققان بر این اعتقادند که حوزه کاربرد سیاست دفاعی، محدود به سیاست‌های نظامی غیرتهاجمی یا حتی سیاست‌های دوران صلح است. (Huntington, 1968: 319-321) سیاست دفاعی، چارچوبی برای هماهنگ کردن ابزارهای نظامی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی توسط دولت برای رفع یا دفع تهدیدات (داخلی و خارجی) و برقراری ثبات و امنیت در کشور است (زه‌دی نسب، ۱۳۹۴: ۵۷). به مفهوم دیگر سیاست‌های دفاعی، به معنی سیاست‌هایی هستند که جهت‌گیری‌های اساسی به‌کارگیری تمامی ظرفیت‌های ملی در راستای اهداف دفاع ملی را هماهنگ می‌کنند؛ زیرا «سیاست» جهت‌آفرین، اولویت‌زا و راهنمای عمل است (سلامی، ۱۳۹۲: ۲۲-۱۱).

— اصول سیاست دفاعی

در تنظیم سیاست دفاعی متناسب با مختصات و ویژگی یک واحد سیاسی اصولی نیز می‌بایست مورد توجه طراحان قرار گیرند که سیاست‌گذاری بدون مدنظر قرار دادن این اصول کار بی‌بهره‌ای است. این اصول عبارتند از:

۱ - اصل کاربردی بودن

کاربردی بودن سیاست (دفاعی) داشتن برآورد منطقی از سطح قابلیت‌ها و مقدرات، ترسیم اهداف قابل‌دستیابی، شناخت صحیح تهدیدها، منافع و فرصت‌ها و نیز روندها و

ساختار جهانی و منطقه‌ای، برخوردار از عزم و اراده ملی برای نیل به اهداف و در اختیار داشتن یا ایجاد سازوکارهای مناسب است (Jablonsky, 2004:69-76).

۲- اصل جامعیت

تبیین و تعیین اهداف و ابزارها و تجویز راهکار باید بر مبنای دیدگاه‌ها و مباحث نظری مستدل و منطقی باشد. در واقع مبانی و بنیان‌های نظری به‌مثابه پشتوانه علمی سیاست تلقی شده و بر اساس آن‌ها می‌توان از ملاحظه‌های طرح‌شده در سیاست، دفاع نمود (برقی، ۱۳۷۷: ۱۴۶-۱۳۶).

۳- اصل هماهنگی درون - بین سازمانی

از جمله اصول مهم و شروط لازم به‌منظور تدوین سیاست دفاعی مؤثر، وجود هماهنگی درون- بین سازمانی نهادها و دستگاه‌های مرتبط و دارای نقش در فرآیند سیاست‌پردازی است (امیرکبیری، ۱۳۸۱: ۲۰۵).

۴- اصل آینده‌نگری

یکی از اصول مهم سیاست‌پردازی در هر عرصه‌ای، آینده‌نگری است (Drew, 1980). آینده‌نگری به‌مثابه رویکرد هر سیاستی، مبتنی بر شناخت و یادگیری از گذشته و حال می‌باشد.

۵- اصل چندبعدی بودن

در هر زمینه‌ای، تک‌بعدی‌نگری، منجر به نتایج دلخواه نخواهد شد. سیاست دفاعی از جمله مقولاتی است که باید با نگرش چندبعدی نگریسته شود؛ چراکه این سیاست باید کلان و جامع باشد. این رویکرد، نتیجه در هم تنیدگی و به‌هم‌پیوستگی حوزه‌های گوناگون است.

-ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کلیدی سیاست دفاعی از منظر فرماندهی معظم کل قوا

در جداول زیر، چارچوب سیاست‌گذاری دفاعی از منظر حضرت آیت‌ا... خامنه‌ای ارائه گردیده است که مستخرج از دسته‌بندی و تحلیل بخشی از بیانات معظم‌له است. به‌منظور شناخت بهتر سیاست‌گذاری دفاعی از دید فرماندهی معظم کل قوا، ابتدا به ویژگی‌ها و سپس به مؤلفه‌های عمده آن اشاره شده است:

مؤلفه‌های کلان سیاست‌گذاری دفاعی از نظر فرماندهی معظم کل قوا

منبع	مؤلفه‌های کلان	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۹/۲۱)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۸/۲/۲۳)	اسلام و دین محوری	ارزش محوری
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۵/۹/۲۴)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۵/۶/۲۸)	تکلیف‌مداری	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۹/۷/۲۷)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۰/۱۰/۱۵)	شهادت‌طلبی	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۹/۸/۲۵)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۵/۱)	الهام‌بخشی	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۲/۵/۸)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۵/۸/۲۰)	تأکید بر تدام نقش آفرینی مردم در دفاع	انسان محوری
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۱/۱/۶)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۴/۹/۳۰)	شخصیت‌بخشی به نیروهای مسلح	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۷/۹/۲۴)	نهراسیدن از دشمن	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۳/۹/۲۶)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۵/۲)	تأکید بر حفظ انسجام و وحدت	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۷/۱۲/۱۲)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۵/۸/۲۰)	تأکید بر نوآوری و ابتکار	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۶۹/۹/۷)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۰/۲/۱۲)	تأکید بر حفظ روحیه بسیجی	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۷۸/۲/۲۹)	انضباط محوری	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۶/۱۰/۱۳)، (امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۶/۹/۷)	ضرورت داشتن اعتماد به نفس	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۶۹/۹/۳۰)	تقویت بنیه دفاعی	توان محوری
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۸۲/۹/۷)	ضرورت خود کفایی	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۸/۱۹)	حفظ آمادگی	
(امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، ۱۳۹۰/۵/۱)	قدرت افکنی	

- ارزیابی

از نظر لغوی واژه ارزیابی^۱ به معنی تعیین ارزش چیزی (معین، ۱۳۷۴: ۱۹۹) یا عامل تعیین بها یا ارزش چیزی است (عمید، ۱۳۷۴: ۱۳۴). اولین تعریف ارزیابی به نام رالف تایلر ثبت شده است و وی ارزیابی را وسیله‌ای جهت تعیین میزان رسیدن برنامه به هدف‌های آموزشی می‌داند. در این تعریف هدف‌های آموزشی به تغییرات مطلوب اشاره می‌کنند که انتظار می‌رود در اثر اجرای برنامه آموزشی در رفتار فراگیران حاصل آید (بازرگان، ۱۳۷۳: ۴۲).

- نظارت و کنترل از دیدگاه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی)، بر دستگاه‌های مختلف کشور نظارت دقیق و کامل دارند به طوری که انعکاس صحیح مشکلات و معایب را جزء وظایف اصلی دستگاه‌های نظارتی می‌خوانند و وجود نظارت را تضمین‌کننده سلامت و صحت عمل دستگاه‌های مختلف می‌داند. سرفصل‌های مهم سخنان مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در حوزه نظارت و کنترل به شرح زیر است:

رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله‌العالی) تقویت پایبندی به اصول و ارزش‌ها را از آثار مثبت وجود دستگاه نظارتی برشمرده و تصریح فرمودند: برخلاف دوران طاغوت که فساد حاکمیت داشت، مبنای تشکیل نظام اسلامی بر صلاح و درستی است. بنابراین، هیچ‌گونه فسادی در هیچ‌جا قابل قبول نیست و سازمان بازرسی باید با گسترش نظارت بر همه دستگاه‌ها در هر رده‌ای، به خصوص دستگاه اجرایی و قضایی مراقبت کند که مطلقاً در هیچ گوشه‌ای فساد وجود نداشته باشد (دیدار مسئولان سازمان بازرسی با رهبر انقلاب، ۱۳۷۵/۱۲/۶).

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) دقت و جامعیت در بازرسی و نظارت و صحت و امانت‌داری کامل در گزارش مشکلات را از ویژگی‌های ضروری کار نظارت می‌دانند و در این باره می‌فرمایند: اگر با تضمین‌های قانونی به این گزارش‌ها ترتیب اثر داده شود، سلامتی دستگاه‌های کشور تضمین شده است (دیدار مسئولان سازمان بازرسی با رهبر انقلاب، ۱۳۷۵/۱۲/۶).

- الگوهای ارزیابی

تعریف واژه ارزیابی مقدمه‌ای برای معرفی الگوهای ارزیابی است. برخی ارزیابی را استفاده از رویه‌های پژوهش اجتماعی برای بررسی نظام‌مند میزان اثربخشی مداخلات اجتماعی در قالب برنامه و سیاست جهت ارتقای شرایط موجود دانسته‌اند (Rossi, Lipsey & Freeman, 2004: 18) و برخی دیگر ارزیابی را

¹Assessment

وسيله‌ای برای ایجاد درک مشترک و تقویت احساس معنا داری مداخلات اجتماعی در اذهان مردم از طریق جمع‌آوری

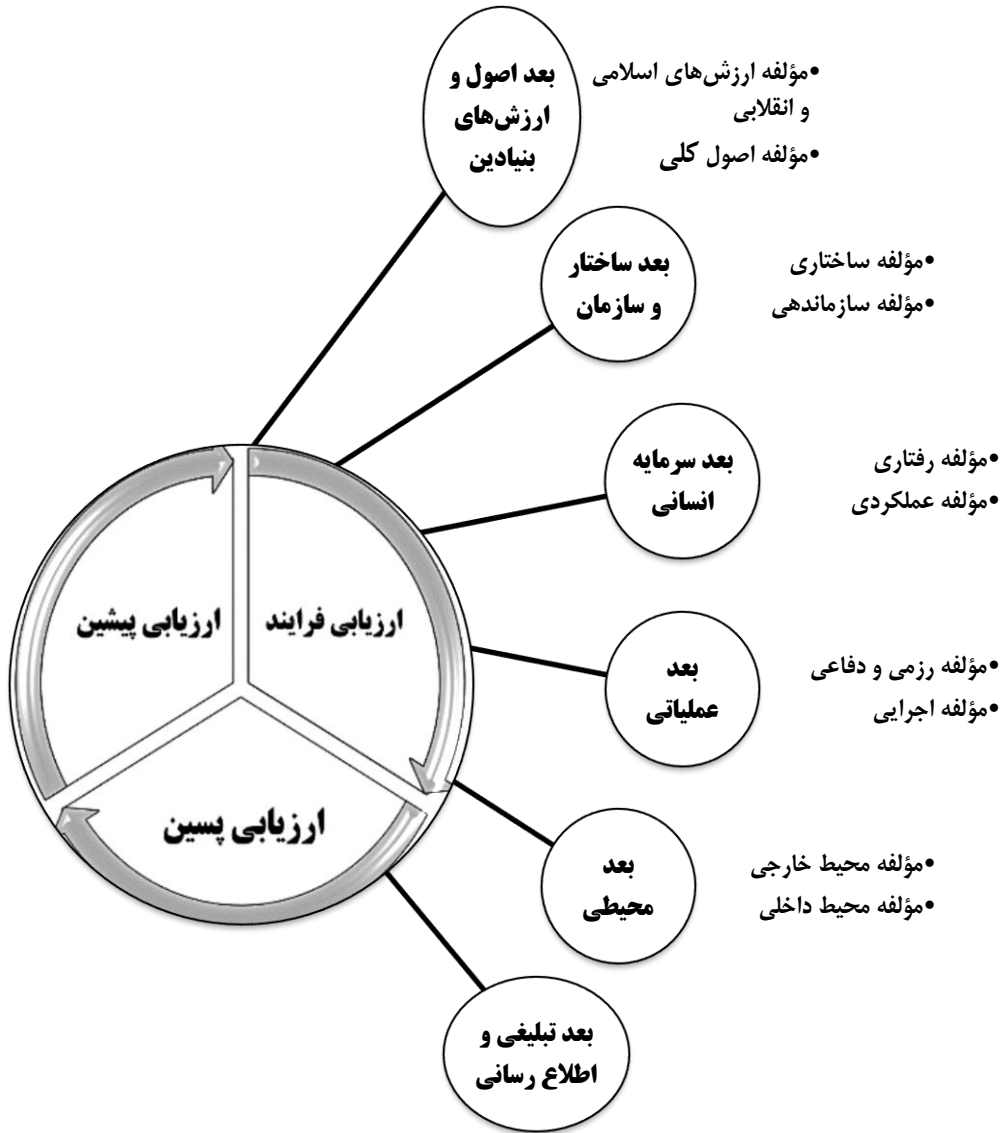
و تشریح نظام‌مند اطلاعات (Mark. Henry & Julnes, 2000:7)، می‌دانند. (اعظمی، فتاح شریف‌زاده و محمدی، بی‌تا: ۴-۸). تاکنون، الگوهای ارزیابی متعددی با توجه به شرایط زمانی و مکانی و چارچوب‌های معرفت‌شناسانه ایجاد شده است که در نگاه اول پراکنده و غیر مرتبط جلوه می‌کنند اما با وجود تعدد اسامی و تنوع زیاد الگوها، جوهره ارزیابی، آن‌ها را به یکدیگر مرتبط می‌سازد. تلاش‌های زیادی برای ترسیم جریان مطالعات ارزیابی ضمن تبیین وجوه اشتراک و افتراق الگوها صرف شده است از جمله: روسی و همکاران، استافل بیم و کورین، اون وهانسن (۲۰۰۵)

ارزیابی در تطابق و تعامل با فرایند سیاست‌گذاری و اجرای سیاست‌ها چرخه ارزیابی سیاست‌ها را شکل داده و دلایل و اهداف مداخله، فرایند ارزیابی را از ابتدا تا انتها شکل می‌بخشد. البته در کنار مبانی و علل لزوم مداخله مورد نظر، دلایل ارزیابی و فلسفه آن نیز باید مورد توجه قرار گیرد. نتایج به دست آمده در طول ارزیابی، تنها در تناسب و مقایسه با اهداف اولیه معتبر خواهند بود و چنانچه دلایل و اهداف مداخله، بازنگری و تغییر یابند، نه تنها فرایند ارزیابی نیازمند بازنگری یا طراحی دوباره است، بلکه نتایج به دست آمده نیز اعتبار خود را از دست داده و بی‌معنا خواهند شد. همان گونه که در این فصل بررسی شد، ارزیابی سیاست‌های دفاعی، مشتمل بر تعریف، توصیف و بررسی مفهوم و فرایند ارزیابی سیاست‌ها، طبقه‌بندی روش‌های ارزیابی و ارائه روش‌های ارزیابی متناسب با هر طبقه به همراه ویژگی‌ها و نقاط قوت و ضعف هریک از آنهاست. ارزیابی پیشین سودمندی و طراحی سیاست مورد نظر را بررسی کرده و پس از انجام اصلاحات لازم، سیاست ابلاغ و اجرا می‌شود. پایش و ارزیابی فرایند، اجرا و مدیریت اجرای سیاست‌ها را مورد مذاکره قرار داده و پیشنهادها را برای اصلاح و ادامه اجرا را ارائه می‌نماید. ارزیابی پسین نیز تأثیرات و نتایج ابلاغ و اجرای سیاست را در کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت بررسی می‌کند و نتایج آن علاوه بر فراهم آوردن امکان یادگیری و ارتقای دانش سیاست‌گذاری و طرح‌ریزی سیاست‌ها، تصمیم‌گیری درباره ادامه، اصلاح، توقف، توسعه یا کاهش دامنه اجرای سیاست را نیز ممکن می‌سازد.

چارچوب نظری تحقیق

پس از بحث و بررسی در جلسات خبرگی و با توجه به مبانی نظری و مطالعات به عمل آمده چارچوب مفهومی تحقیق به شکل شماره ۱ طراحی و بر مبنای آن پرسشنامه تحقیق تهیه و در جامعه مورد نظر توزیع گردید. این چارچوب در ابعاد اصول و ارزش‌های بنیادین-ساختار و سازمان-سرمایه انسانی-عملیاتی-

محیطی-تبلیغی و اطلاع رسانی طراحی و مولفه های آن نیز مستخرج از مبانی نظری و پیشینه تحقیق می باشد. در بخش میدانی تحقیق و پس از انجام مصاحبه های تخصصی به منظور تأیید نظری، ابعاد - مولفه ها و شاخص ها در قالب پرسشنامه تحقیق تدوین و پس از تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده الگوی نهائی ارائه می گردد.

شکل (۱) چارچوب نظری تحقیق

روش‌شناسی

با عنایت به اینکه نتیجه این تحقیق مورد استفاده طراحان و فرماندهان نظامی برای تهیه، بازبینی یا ارتقای سیاست‌های دفاعی کشور قرار خواهد گرفت، تحقیق از نوع کاربردی می‌باشد و از آنجا که برای استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگو تلاش نموده است، لذا از نوع توسعه‌ای می‌باشد. زیرا در تولید ادبیات جدید و تقویت ادبیات مرتبط با موضوع و الگوسازی ارزیابی سیاست‌های دفاعی، نقش ایفا خواهد کرد. روش انجام تحقیق حاضر، موردی-زمینه‌ای-توصیفی می‌باشد. در این روش محقق تلاش نمود تا ضمن استفاده از ادبیات موجود، مفاهیم مرتبط را از کتب و مقالات منتشره موجود استخراج نموده و نهایتاً با استفاده از دیدگاه خبرگان، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی ارزیابی سیاست‌های دفاعی را استخراج نماید. برای استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی ارزیابی سیاست‌های دفاعی ج.ا.ا. ابتدا براساس مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی تحقیقات پیشین مرتبط با موضوع و استفاده از ادبیات تحقیق و دیدگاه‌های مطرح شده در مصاحبه با خبرگان، گویه‌های پرسشنامه استخراج شدند. سپس برای نهایی‌سازی و اطمینان از صحت عمل شاخص‌ها، از بخش وسیع‌تری از کارشناسان نظرسنجی شد. بدین منظور پرسشنامه‌های تحقیق میان صاحب‌نظران نظامی و غیرنظامی توزیع و از آنان خواسته شد که تأثیر یا عدم تأثیر گویه‌های مطرح شده را بر الگوی ارزیابی سیاست‌های دفاعی تعیین کنند. در گام بعد اگر تأثیرگذاری گویه‌ها بر سیاست‌های دفاعی تدئید شده بود، خواسته شد در مقیاس خیلی کم تا خیلی زیاد (طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت)، میزان تأثیر هر گویه بر ارزیابی سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی را تعیین نمایند. نهایتاً نیز بگویند که نظر آنان در طیف صفر تا ۱۰۰ در خصوص تحقق هر گویه در سیاست‌های فعلی دفاعی ج.ا.ا. چیست. ابزار گردآوری تحقیق در این پژوهش پرسشنامه می‌باشد طی مشاوره مقدماتی با چند تن از خبرگان، تعداد این افراد حدود ۳۶ نفر بوده و با توجه به اینکه جامعه آماری برای داده‌ها و متغیرهای کمی محدود و کمتر از ۱۰۰ نفر است لذا جامعه آماری منطبق بر حجم نمونه هست. بنابراین حجم نمونه ۳۶ نفر بوده و به صورت تمام شمار انجام شده است. حجم نمونه دارای آشنائی مناسب با مسائل سیاست دفاعی و حوزه ارزیابی می‌باشند. ویژگی‌های جامعه آماری، شامل آشنایی با سیاست دفاعی در سطح راهبردی، آشنایی با الگوسازی، برخوردار از مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری، حداقل ۲۰ سال سابقه خدمت و درجه سرهنگی یا سرهنگ دومی با جایگاه شغلی ۱۷ به بالا و داشتن مشاغل راهبردی در سطح

نیروهای مسلح می باشد. برای تعیین روایی پرسشنامه از روش روایی محتوا و توزیع دومرحله‌ای پرسشنامه بین صاحب‌نظران بهره‌برداری، و برای تعیین پایایی آزمون از روش آلفای کرونباخ استفاده شده است و یک نمونه اولیه شامل ۱۰ پرسشنامه بین خبرگان پیش‌آزمون گردید و میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ ۰/۷ به دست آمد؛ بنابراین پرسشنامه مورد استفاده از توان اعتماد لازم برخوردار است.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌های تحقیق

تجزیه و تحلیل یافته‌های تحقیق:

پس از دریافت پرسشنامه‌های تکمیل شده، داده‌ها دسته‌بندی و تحلیل گردیدند. برای اینکار ابتدا دیدگاه کارشناسان وارد نرم‌افزار شد و میانگین نظرات جامعه نمونه در خصوص هرگویه محاسبه گردید. سپس تلاش به عمل آمد تا با استفاده از داده‌های حاصله از پرسشنامه‌ها و جمع‌بندی یافته‌ها در پزل‌های خبرگی، به سوال تحقیق، پاسخ داده شود. در تجزیه تحلیل داده‌ها و نظرات خبرگان، برای پاسخ‌گویی به سئوال تحقیق و به منظور استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها از روش کیوی- کامپنهود استفاده شده و برای تعیین روابط میان ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی سیاست‌های دفاعی، از تحلیل‌های همبستگی استفاده به عمل آمد. به منظور ارائه الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران ابتدا با استفاده از بخش نخست پرسشنامه تحقیق و تحلیل‌های ارائه شده میانگین و انحراف معیار بخش اول پرسشنامه مبنی بر تاثیرگذاری یا عدم تاثیرگذاری گویه‌ها بر الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی محاسبه شد. (جدول ۲).

جدول ۲: میانگین و انحراف معیار بخش اول پرسشنامه مبنی بر تاثیرگذاری یا عدم تاثیرگذاری گویه‌ها

بر الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی ج.ا.

انحراف معیار	میانگین	شاخص	مؤلفه	بعد
0.00	1.00	حفظ نظام جمهوری اسلامی	ارزش‌های اسلامی و انقلابی	اصول و ارزش‌های بنیادین
0.00	1.00	صیانت از کيان اسلام و انقلاب		
0.00	1.00	تکلیف‌گرایی		
0.00	1.00	شهادت‌طلبی		
0.35	0.86	الهام‌بخشی		
0.28	0.92	ابتنا به اصول قانون اساسی		
0.23	0.94	مومنتی بر سند چشم‌انداز بلندمدت کشور		

0.00	1.00	ابتنا بر آموزه‌های ولایت فقیه	اصول کلی
0.00	1.00	هماهنگی با سیاست‌های کلی نظام	
0.00	1.00	محوریت ارزش‌ها و تجارب دفاع مقدس	
0.17	0.97	ابتنا به ارزش‌ها و سنن تاریخی ملی و دینی	
0.00	1.00	قانون‌گرایی	
0.23	0.94	مردمی بودن/ مردم‌پایگی	
0.35	0.86	نظارت درونی و خودکنترلی	
0.17	0.97	تجربیات تاریخی جنگ با دول بیگانه	
0.28	0.92	ابتنا بر اندیشه نظامی بومی	
0.17	0.97	اسلام و دین محوری	
0.28	0.92	اصل جامعیت	
0.00	1.00	اصل کاربردی بودن	
0.17	0.97	اصل هماهنگی درون - بین سازمانی	
0.17	0.97	اصل آینده‌نگری و درازمدت بودن	
0.17	0.97	اصل چندبعدی بودن	
0.00	1.00	اصل تقویت بنیه دفاعی	
0.00	1.00	اصل انعطاف‌پذیری	
0.33	0.88	اصل زمینه‌وند بودن یا تناسب محیطی	
0.29	0.91	اصل فرابخشی بودن و جهت‌دهندگی	
0.28	0.92	اصل ابتنا به تفکر جمعی	
0.00	1.00	اصل خوداتکایی	
0.23	0.94	اصل استقلال نسبی	
0.17	0.97	اصل آمادگی	
0.17	0.97	اصل امکان‌پذیری و واقع‌بینانه بودن	
0.28	0.92	اصل همگرایی درونی و فقدان تضاد	
0.47	0.69	اصل سادگی	
0.00	1.00	اصل دفاع فعال	
0.17	0.97	تناسب با تهدیدات	
0.17	0.97	انطباق با مصالح و منافع ملی	
0.32	0.89	اصل خلع سلاح هسته‌ای و عدم اشاعه	
0.28	0.91	قواعد بشردوستانه	

0.00	1.00	اصل بازدارندگی همه‌جانبه	ساختاری	ساختار و سازمان	
0.17	0.97	اصل پدافند و امنیت سایبری			
0.00	1.00	اصل کاربردی بودن			
0.00	1.00	مدیریت و رهبری			
0.17	0.97	سلسله‌مراتب			
0.00	1.00	تمرکززدایی			
0.00	1.00	ساختار استعداد و تجهیزات			
0.35	0.86	تطابق با ساختارهای بوروکراتیک و قانونی			
0.28	0.92	مراکز تفکر و مشاوره			
0.23	0.94	هوشمندی			
0.00	1.00	هدف‌گذاری عینی			سازماندهی
0.00	1.00	خلاقیت و چابکی ساختاری			
0.24	0.94	سازوکارهای ارزیابی بخشی و مرحله‌ای			
0.00	1.00	سامانه‌های رصد پیامدهای سیاست و اقدامات			
0.00	1.00	سازوکار دریافت و استفاده از نظرات منتقدان			
0.00	1.00	سازوکارهای ارتقای بهره‌وری			
0.00	1.00	اولویت‌بندی ملاحظه‌های راهبردی			
0.00	1.00	سازماندهی			
0.00	1.00	همکاری بین سازمانی و بخشی			
0.00	1.00	تخصیص منابع و امکانات			
0.00	1.00	کارکرد سامانه‌های نظارت و ارزیابی			
0.00	1.00	فساد ناپذیری			
0.00	1.00	همبستگی و انطباق منطقی مرحله‌ای			
0.00	1.00	بسیج منابع			
0.00	1.00	تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها			
0.24	0.94	نگاشت نهادی			
0.00	1.00	نخبه‌گرایی	رفتاری	سرمایه انسانی	
0.00	1.00	شایسته‌سالاری			
0.00	1.00	تمهیدات انگیزشی			
0.00	1.00	سازوکارهای تعاملی مجریان و ذی‌نفعان			

0.00	1.00	تأمین دانش و اطلاعات ارزشمند برای مجریان	عملکردی			
0.00	1.00	توانمندسازی و سازوکار آموزشی و مهارت‌افزایی مجریان				
0.00	1.00	جو همدلی و همکاری				
0.00	1.00	فرایند تبادل تجربه و مدیریت دانش سازمانی				
0.00	1.00	انطباق مسئولیت با تخصص				
0.28	0.91	ثبات شغلی مجریان				
0.17	0.97	خلاقیت و نوآوری				
0.17	0.97	مشارکت‌گرایی				
0.00	1.00	تعهد سازمانی				
0.00	1.00	درک فرامین				
0.00	1.00	روحیه جهاد و مقاومت				
0.00	1.00	روحیه شکست‌ناپذیری				
0.00	1.00	روحیه ایثار و شهادت				
0.00	1.00	روحیه وحدت و یکپارچگی در مقابله با دشمن				
0.00	1.00	تناسب بین هزینه‌ها - منافع‌ها			عملیاتی	
0.00	1.00	مصرف کارا و اثربخش منابع و امکانات				
0.33	0.88	تمرکز بر منافع ذی‌نفعان سیاست				
0.00	1.00	ملموس بودن نتایج				
0.00	1.00	مؤثر بودن				
0.00	1.00	یکپارچگی				
0.17	0.97	فرمول بندی منطقی				
1.71	1.29	بهره‌گیری از مبانی علمی و نظری				
0.17	0.97	تعدیل بوروکراسی				
0.17	0.97	اجتناب از دوباره‌کاری و اقدامات موازی				
0.00	1.00	مسئولیت‌پذیری مجریان				
0.17	0.97	انضباط مالی و برنامه‌ای				
0.00	1.00	ظرفیت‌سازی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری				
0.00	1.00	توجه به تغییرات فناوری و مدرن‌سازی تسلیحات	رزمی و دفاعی			
0.00	1.00	بازدارندگی مردمی بر پایه بسیج همگانی				
0.00	1.00	خودکفایی				

0.00	1.00	تمرکز بر توان موشکی (افزایش برد و دقت)				
0.00	1.00	دفاع نامتقارن				
0.00	1.00	اصل ضربه نخست و استفاده از خلأهای دشمن				
0.00	1.00	رصد مداوم تهدیدات دشمن				
0.00	1.00	همگراسازی دیپلماسی دفاعی با اهداف سیاست‌ها				
0.17	0.97	تناسب با شرایط اقتصادی	محیط داخلی			
0.17	0.97	تناسب با شرایط فرهنگی و اجتماعی				
0.17	0.97	تناسب با ویژگی‌های سیاسی و حقوقی				
0.00	1.00	ارتباطات درون و برون سازمانی				
0.00	1.00	حمایت‌های حقوقی و قضایی				
0.17	0.97	حضور کشندگان بخش خصوصی				
0.29	0.91	وجود حلقه‌های مفقوده				
0.00	1.00	تمرکز بر قدرت دریایی				
0.00	1.00	تمرکز بر بازدارندگی دفاعی همه‌جانبه				
0.28	0.92	تصویر بازبزرگ از موقعیتش در چشم‌انداز آینده				
0.00	1.00	فرهنگ راهبردی				
0.23	0.94	سطح تعارض با سایر بازیگران				
0.00	1.00	آمایش سرزمین				
0.00	1.00	حمایت از جبهه مقاومت			محیط خارجی	
0.23	0.94	حمایت از مستضعفان و مظلومان عالم				
0.00	1.00	رقابتهای ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی				
0.00	1.00	رژیم‌های امنیتی برون‌گرای منطقه‌ای				
0.00	1.00	تروریسم				
0.00	1.00	تغییر سرشت و ماهیت جنگ				
0.00	1.00	تهدیدات قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای				
0.00	1.00	سیاست نه شرقی و نه غربی				
0.00	1.00	تضاد ماهوی با رژیم صهیونیستی				
0.32	0.89	آرمان آزادی قدس شریف				
0.00	1.00	مقابله با سلطه و هژمونی آمریکا				
0.00	1.00	صلح و امنیت درون‌زای منطقه‌ای				

0.17	0.97	مشروعیت بین المللی		تبلیغی و اطلاع رسانی
0.00	1.00	تمایل برای تبدیل شده به قدرت منطقه‌ای		
0.17	0.97	محیط امنیتی پیچیده		
0.23	0.94	سیاست خودیاری		
0.00	1.00	موازنه قدرت منطقه‌ای		
0.00	1.00	هم‌پیمانی و ائتلافات نظامی		
0.28	0.92	توصیف موفقیت‌های سیاست برای ذی‌نفعان		
0.28	0.92	رفع ابهامات و عدم قطعیت		
0.00	1.00	اعتماد عمومی		
0.00	1.00	اقتناع‌سازی		
0.00	1.00	آگاهی‌بخشی		
0.00	1.00	مشارکت‌یابی مؤثر برای مخاطبان هدف		
0.00	1.00	سازگاری با جغرافیای سیاسی و انسانی کشور		

بر اساس جدول (۱) ۸۷ شاخص (گویه) نخست دارای میانگین ۱ و انحراف معیار صفر بوده‌اند. این موضوع نشان می‌دهد که همه اعضای نمونه آماری بدون استثنا این شاخص‌ها را برای ارزیابی تحقق سیاست دفاعی مؤثر دانسته و در مورد این شاخص هیچ گونه اختلاف نظری نداشته‌اند. لذا با اطمینان بالایی می‌توان ادعا نمود که این شاخص‌ها برای ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی مناسب بوده و بایستی در الگو لحاظ گردند. از گویه ۸۸ تا گویه ۱۴۱ با وجود آنکه میانگین دیدگاه اعضای نمونه آماری اندکی متفاوت بوده و برخی شاخص‌ها توسط تعداد اندکی از پاسخ‌دهندگان غیرمؤثر در الگوی ارزیابی معرفی شده‌اند، اما به علت انحراف معیار اندک، هنوز هم می‌توان این شاخص‌ها را در الگو مورد استفاده قرار داد. تنها شاخصی که بهتر است به دلیل انحراف معیار نسبتاً بالای آن، حذف گردد، شاخص سادگی است که در جدول فوق با رنگ تیره نشان داده شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهاد

الف - نتیجه‌گیری:

هدف اصلی تحقیق حاضر ارائه الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران بود. به کمک ادبیات تحقیق و مراجعه میدانی به کارشناسان و خبرگان و تکمیل پرسشنامه توسط ۳۶ نفر از خبرگان و استخراج ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های ارزیابی احصاء شد.

بر اساس نتایج یافته‌های تحقیق، ابعاد الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران، عبارتند از ابعاد شش گانه «اصول و ارزش‌های بنیادین»، «ساختار و سازمان»، «سرمایه انسانی»، «بعد عملیاتی»، «بعد محیطی» و «بعد تبلیغی و اطلاع رسانی» مورد تأیید جامعه آماری خبره قرار گرفت. همچنین براساس نتایج یافته‌های تحقیق، مؤلفه‌های الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران، عبارتند از مؤلفه‌های ده‌گانه ارزش‌های اسلامی و انقلابی، اصول کلی، ساختاری، سازماندهی، رفتاری، عملکردی، اجرایی، رزمی و دفاعی، محیط داخلی، محیط خارجی، تبلیغات و اطلاع رسانی. مطابق با یافته‌های تحقیق، شاخص‌های الگوی ارزیابی تحقق سیاست‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران، عبارتند از ۸۷ شاخص اصلی، مشتمل بر حفظ نظام جمهوری اسلامی، صیانت از کيان اسلام و انقلاب، تکلیف‌گرایی، شهادت‌طلبی، ابتنا بر آموزه‌های ولایت فقیه، هماهنگی با سیاست‌های کلی نظام، محوریت ارزش‌ها و تجارب دفاع مقدس، قانون‌گرایی، اصل کاربردی بودن، اصل تقویت بنیه دفاعی، اصل انعطاف‌پذیری، اصل خوداتکایی، اصل دفاع فعال، اصل بازدارندگی همه جانبه، اصل کاربردی بودن، مدیریت و رهبری، تمرکززدایی، ساختار استعداد و تجهیزات، هدف گذاری عینی، خلاقیت و چابکی ساختاری، سامانه‌های رصد، یامدهای سیاست و اقدامات، سازوکار دریافت و استفاده از نظرات منتقدان، سازوکارهای ارتقای بهره‌وری، اولویت بندی ملاحظه‌های راهبردی، سازماندهی، همکاری بین سازمانی و بخشی، تخصیص منابع و امکانات، کارکرد سامانه‌های نظارت و ارزیابی، فساد ناپذیری، همبستگی و انطباق منطقی مرحله‌ای، بسیج منابع، تقسیم وظایف و مسئولیت‌ها، نخبه‌گرایی، شایسته سالاری، تمهیدات انگیزشی، سازوکارهای تعاملی مجریان و ذی‌نفعان، تأمین دانش و اطلاعات ارزشمند برای مجریان، توانمندسازی و سازوکار آموزشی و مهارت‌افزایی مجریان، جو همدلی و همکاری، فرایند تبادل تجربه و مدیریت دانش سازمانی، انطباق مسئولیت با تخصص، تعهد سازمانی، درک فرامین، روحیه جهاد و مقاومت، روحیه شکست‌ناپذیری، روحیه ایثار و شهادت، روحیه وحدت و یکپارچگی در مقابله با دشمن، تناسب بین هزینه‌ها-منفعت‌ها، مصرف کارا و اثربخش منابع و امکانات، بهره‌گیری از مبانی علمی و نظری، ملموس بودن نتایج، مؤثر بودن، یکپارچگی، مسئولیت‌پذیری مجریان، ظرفیت‌سازی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، توجه به تغییرات فناوری و مدرن‌سازی تسلیحات، بازدارندگی مردمی بر پایه بسیج همگانی، خودکفایی، تمرکز بر توان موشکی (افزایش برد و دقت)، دفاع نامتقارن، اصل ضربه نخست و استفاده از خلأهای دشمن، رصد مداوم تهدیدات دشمن، همگراسازی دیپلماسی دفاعی با اهداف سیاست‌ها،

ارتباطات درون و برون سازمانی، حمایت‌های حقوقی و قضایی، تمرکز بر قدرت دریایی، تمرکز بر بازدارندگی دفاعی همه-جانبه، فرهنگ راهبردی، آمایش سرزمین، حمایت از جبهه مقاومت، رقابت‌های ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی، رژیم‌های امنیتی برون‌گرای منطقه‌ای، تروریسم، تغییر سرشت و ماهیت جنگ، تهدیدات قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، سیاست نه شرقی و نه غربی، تضاد ماهوی با رژیم صهیونیستی، مقابله با سلطه و هژمونی آمریکا، صلح و امنیت درون‌زای منطقه‌ای، تمایل برای تبدیل شده به قدرت منطقه‌ای، موازنه قدرت منطقه‌ای، هم‌پیمانی و ائتلافات نظامی، اعتماد عمومی، اقناع‌سازی، آگاهی‌بخشی، مشارکت‌یابی مؤثر برای مخاطبان هدف و سازگاری با جغرافیای سیاسی و انسانی کشور و ۲۵ شاخص فرعی دیگر.

ب- پیشنهادها:

- ۱- پیشنهاد می‌گردد که محققان آتی، استفاده از منطق فازی را به شاخص‌های مطروحه در این تحقیق تعمیم داده و برنامه ارزیابی را به روش فازی که نتایج متقن‌تر و انعطاف‌پذیرتری دارد، اجرا کنند.
- ۲- با توجه به اهمیت سنجش شاخص‌ها و لزوم سنجش سالیانه آنها، پیشنهاد می‌گردد دانشگاه و پژوهشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی یا وزارت دفاع ساختاری برای جمع‌آوری داده‌های لازم فراهم نماید.
- ۳- تحقیق مستقلی در رابطه با سنجش تأثیر یا عوارض اجرای سیاست دفاعی در سایر حوزه‌ها مانند اقتصاد یا سیاست خارجی انجام شود.
- ۴- تحقیقات مستقلی در هریک از حوزه‌های عاصلی این تحقیق همچون، ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها صورت پذیرد.

فهرست منابع

الف- منابع فارسی:

- الوانی، سید مهدی-میرشفیعی، (۱۳۹۷) نصرالله، "مدیریت تولید" ناشر به نشر (تهران)
- اعرابی و خدادادی (۱۳۹۱) "برنامه ریزی استراتژیک سیستم های اطلاعات خدادادی و اعرابی، ناشر مهکامه (تهران)
- جهانگیر کرمی (۱۳۹۵) مقاله ای با عنوان "محیط امنیتی خاورمیانه و سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران" فصلنامه سیاست دفاعی پاییز و زمستان ۱۳۸۴ شماره ۵۲ و ۵۳
- حسین جیردهی (۱۳۹۲) مقاله ای با عنوان "سیاست دفاعی؛ چارچوبی برای تحلیل" فصلنامه سیاست دفاعی، دوره اول، شماره یکم.
- زهدی نسب، یعقوب (۱۳۸۶)، سیاست دفاعی، راهبرد دفاعی و دکترین دفاعی، فصلنامه راهبرد دفاعی، سال پنجم، شماره هفدهم.
- زهدی نسب، یعقوب (۱۳۹۴)، سیاست دفاعی، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی .
- سیف، بهمن، ۱۳۹۲، طراحی سبک رهبری فرماندهان سپاه بر اساس دیدگاه امام علی (ع)، تهران، دانشگاه جامع امام حسین (ع) شماره ۱۱، تهران.
- عسگری، محمود- زهدی نسب، یعقوب و (۱۳۸۷)، شاخص های ارزیابی سیاست دفاعی، فصلنامه راهبرد، سال ششم، شماره بیست و سوم.
- علیدوستی شهرکی و همکاران (۱۳۹۷) "مقاله ای با عنوان رابطه "دیپلماسی دفاعی و سیاست خارجی" فصلنامه سیاست دفاعی بهار ۱۳۹۷، دوره ۲۶، شماره ۱۰۲.
- فتاح شریف زاده و همکاران (۱۳۹۹) درمقاله ای با عنوان "ارزیابی مؤلفه های مؤثر بر خط مشی گذاری در صنعت نفت و گاز از منظر کارآفرینی"، فصلنامه مدیریت سازمان های دولتی، شماره ۱۵، تابستان ۱۳۹۵.
- قیصری و همکاران (۱۳۹۵) مقاله ای با عنوان "سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران"، فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی، زمستان ۱۳۹۵، دوره ۱۰، شماره ۳۷
- واعظی و همکاران (۱۳۹۹) مقاله ای با عنوان "الگویی برای ارزیابی خط مشی های عمومی در ایران، مطالعه خط مشی مالیات بر ارزش افزوده" فصلنامه چشم انداز مدیریت دولتی، دوره هشتم، تابستان ۱۳۹۷

ب- منابع انگلیسی:

- Anderson, James A, david W. Brady, Charles s, bullock and joseph Stewart JR (198۶) *public policy and politics in America*, Monterey, California: book/ cole publishing
- Ayşegül Aydın, Cem Emrence, 2016, *Two Routes to an Impasse: Understanding Turkey's Kurdish Policy*, **turkey project policy paper**, No. 10 • December 2016.
- Bağcı, Hüseyin, Aslahan A Doganlar, 2009, *Changing Geopolitics and Turkish Foiregn Policy*, *Annales Universitatis Maria Curie-Skłodowska*, Vol. XVI, No. 2, 2009, pp. 98-115.
- Bellamy, J. A. , MacLeod, N. D. , 1998, "Evaluation of science-based research and development: A review in the context of integrated catchment management. In: Williams, J. , Hook, R. , and Gascoigne, H. "(eds.), *Farming Action - Catchment Reaction*. CSIRO: Australia.
- Cabinet of Japan. , 2007, *Basic Guidelines for Implementing Policy Evaluation*. Ministry of Internal Affairs and Communications. [Online]. http://www.soumu.go.jp/main_sosiki/hyouka/seisaku_n/pes/basic_guidelines.pdf.
- Earle Chaffee, Ellen (2008 (, *Three Models of Strategy*, *Academy of Management Review*, Vol 10, No. 1
- Goggin, Malcolm L. ؛Bowman, Ann ؛Lester, James و ؛O'Toole, Laurence. (1990). *Implementation Theory and Practice: Toward a Third Generation*. Glenview, Ill: Scott Foresman & Company
- Howorth, Jolyan, "France", In, Jolyan Howorth and Anand Menon, *The European Union and National Defence Policy*, London and New York: Routledge, 1997.
- Nakamura, Robert T. و ؛Smallwood, Frank. (1980). *Politics of Policy Implementation* (First Edition edition). New York: Palgrave Macmillan.